

СТАНОВИЩЕ

за дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление Науки за земята, научна специалност „Икономическа и социална география“ с автор гл.ас Мария Господинова Грозева и научен консултант проф.д-р Борис Колев

на тема „Недвижимото културно-историческо наследство на България като потенциал за развитие на туризма“

от проф. дгн Мария Воденска,
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Настоящото становище е изготвено в съответствие със Заповед № 01-145 от 29.04.2014 г. на и.д. Директора на ИГГГ при БАН по процедура за защита на дисертационен труд на тема „Недвижимото културно-историческо наследство на България като потенциал за развитие на туризма“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление Науки за земята, научна специалност „Икономическа и социална география“. Рецензията включва пет части – справка за кандидата, анализ на съдържанието на дисертационния труд, приноси и критични бележки, публикации и заключение.

Справка за кандидата

Автор на представения за рецензиране дисертационен труд е Мария Господинова Грозева – **докторант на самостоятелна форма на обучение**, съгласно заповед № 201/03.07.2008 г. за периода 01.08.2008 г. до 01.08.2012 г., понастоящем главен асистент в департамент „География“ на ИГГГ при БАН.

Мария Господинова Грозева е родена през 1966 г. в гр. Нова Загора. През 1995 г. завършва висшето си образование в ГГФ на СУ „Св.Кл.Охридски“, специалност География на туризма. Работила е в НИМХ при БАН и Балкантурист.

От предоставената автобиографична справка е видно, че във времето Мария Грозева е работила усилено за повишаване на своята квалификация и професионални умения. Представени са сертификати за проведени курсове по специализирани обучения, развивала е и своите езикови умения – владее английски, руски и полски езици. Липсва предоставена информация за участието на докторанта в научно-изследователски проекти и проучвания или за негова преподавателска дейност.

Анализ на съдържанието на дисертационния труд

Представеният дисертационен труд е с общ обем 157 стандартни компютърни страници, включващи 12 стр. използвана литература със 115 източника. Основният текст е илюстриран от 35 фигури и е структуриран в увод, шест глави, изводи и постигнати резултати.

В **Увода** се излага аргументацията за избора на изследователската тема. Тя се основава на ролята и значението на културно-познавателния туризъм в България, както и на значението, което се отдава на този вид туризъм в международен план. Подчертава се необходимостта от международно сътрудничество в тази област.

Глава I се състои от 4 параграфа и е посветена на изясняване на актуалността, обекта, предмета, целта, изследователските задачи и методическия инструментариум, използван при изследването.

Актуалността на темата е обоснована от два аргумента – от все по-нарастващото значение на туризма за българската икономика като цяло и за отделни нейни туристически дестинации, както и от недостатъчното социализиране на изключително богатото културно-историческо наследство на страната. Допълнителен аргумент е възможността културно-историческите паметници на Балканите да се използват съвместно за създаване на трансгранични туристически продукти и за постигане на общи туристически цели.

Дефинирани са обектът и предметът на изследването. Обект на изследване е недвижимото културно-историческо наследство на България, което е характеризирано, анализирано и оценено по атрактивност, произход, възможности за посещение, пространствено разположение и пр.

Целта на дисертационния труд е формулирана кратко и ясно - разработване на схема от културно-исторически туристически райони в България, която стъпва върху система от специфични пространствени елементи, а именно културно-исторически оси и локализации. Формулировката на целта на дисертационния труд е многопластова и дава основание за разграничаване на осем конкретни изследователски задачи.

Посочени са основните подходи и методи, използвани при разработването на дисертационния труд. Като основни се изтъкват системният и териториалният подходи, които обхващат по-голямата част от изброените от докторанта методи.

Глава II е посветена на теорията на културно-историческия туризъм.

Разкрита е същността на понятието културно-исторически туризъм, като правилно докторантът подчертава, че той винаги е свързан с определено географско пространство, в което обособява своя териториална система. Интересна е аналогията на дисертанта с

математиката, в която едно пространство се определя от минимум 2 обекта (точки или прави). В туристическото пространство ролята на такива определители са обектите на НКИН. Тази теза подлежи на критика, тъй като и природни обекти могат да обособят и организират туристическо пространство.

Дисертантът доразвива теорията на туризма, като предлага собствена класификация на обектите на НКИН в зависимост от физическия им обем, размери и конфигурация, а така също и според функционалното им предназначение.

Недостатъчно пълен и изчерпателен е списъкът на основните специфични характеристики на обектите на НКИН – липсват такива характеристики като многократност на използването, продължителност на въздействието, необходимост от оценка и опазване, пространствен консерватизъм, ефект върху туристите и др.

Дисертантът обръща внимание върху интердисциплинарния характер на изследванията, свързани с обектите на КИН и с КИТ. Тук следва да бъде уточнено, че „наука“ за туризма няма. Той е обект на изследване на множество различни научни направления, така както КИТ и неговото изследване принадлежи не само на икономическата и социалната география, но също така на културологията, историята на изкуствата, археологията и пр.

В следващия параграф от страна на дисертанта са уточнени и дефинирани основни понятия, свързани с изследването, с които авторът борави и които са важни за понататъшното изложение. Липсва определение на понятието «недвижимо културно-историческо наследство», което е основополагащо за цялата разработка. Трябва да бъде отбелязано оригиналното схващане на докторанта за понятието «туристическа стока», което приемам безрезервно. Може би някои автори разбират под термина туристически пакет именно туристическата стока, но тези две понятия не са идентични.

В параграф II.3. докторантът анализира съществуващата нормативна база относно обектите на КИН в България.

Параграф II.4. очертава рамките на извършеното от дисертанта изследване по отношение на обхванатите в него исторически епохи и цивилизации, културата на които е предоставила достатъчно трайни останки на територията на страната ни. Хронологично са установени 8 такива периода с различна типична материална култура. Известна трудност при техния анализ представлява тяхната дълбока взаимосвързаност и иприемственост, а понякога дори и паралелното им съществуване и развитие във времето. Всичко това допринася за изключителното многообразие на българското историко-археологическо наследство и до голяма степен утежнява задачата на дисертационното проучване.

Глава III представлява съдържателен и териториален преглед на основните недвижими културно-исторически паметници на територията на България.

Последователно са разгледани отделните епохи и цивилизации, както и тяхното териториално разположение.

В **глава IV** разгледаните обекти са подложени на по-сериозен териториален анализ и са очертани конкретните проявления на двата основни типа конфигурации – оси и локализации. Общо са обособени 28 локализации и 17 оси.

В отделна глава (**V**) е направен преглед на по-известните туристически районираня на България (не всички са включени в него), като и на известните териториални схеми за културно-исторически туризъм. Опитът за тяхната оценка не е достатъчно критичен и конструктивен, а е по-скоро описателен и информативен.

Съдържанието на **глава VI** представя същността на дисертационния труд – обособяването на отделните културно-исторически туристически райони в България. В началото съвсем накратко и повърхностно са споменати някои фактори, оказващи влияние върху териториалната неравномерност на културно-историческите обекти.

Основен принос на дисертанта са 10-те отраслови културно-исторически районираня, изградени на основата на културно-историческата епоха на отделните обекти. На тяхна база са очертани 7 комплексни района, като тук основен критерий е тяхната териториална близост и обособеност. Прави впечатление, че много малка част от територията на България попада извън обхвата на това райониране, което означава, че културно-историческият туризъм разполага с изключително голям потенциал в страната.

Докторантът се е въздържал от балово оценяване на обособените райони, но биха могли да бъдат приложени и други методи на оценяване, като експертната оценка, например, или да бъде направено анкетно проучване сред посетителския контингент.

Направеното подреждане на първите 4 района, макар че е трудно оборимо и не се поставя под съмнение, е в голяма степен субективно и недостатъчно обосновано. Липсват конкретни критерии и процедура на ранжиране. Прави впечатление, че с изключение на Черноморския район, културно-историческият туризъм у нас има най-добри възможности за развитие в южната част на България.

Направеният SWOT анализ отразява по-скоро цялостното състояние на културно-историческото наследство и културно-историческия туризъм в България, а не касае отделните обособени 7 района.

Главата завършва с излагането на някои проблеми на опазването и експонирането на културно-историческото ни наследство, за съжаление без необходимата систематизация и рубрикация.

В дисертационния труд могат да бъдат откроени следните по-важни приноси с научен и научно-приложен характер:

4. Дефинирани са някои нови термини, обогатяващи понятийния апарат на културно-историческия туризъм и неговата теория. Въведени и отграничени са две нови форми на географско разположение на недвижимите културно-исторически обекти – оси и локализации.
5. Предложени са собствени класификации на обектите на НКИН – според териториалната им конфигурация и според функционалното им предназначение.
6. Разработена е отраслова и комплексна схема на културно-историческите райони в България

Авторефератът отговаря на изискванията и отразява в голяма степен и обективно съдържанието на дисертационния труд.

По темата на дисертацията докторантът има 2 публикации, което отговаря на изискванията за провеждане на процедурата по защитата.

Като пропуск на автора бих посочила липсата на по-добра аргументация при формулирането на някои изводи и съждения, неприлагането на известни оценъчни методи при оценката на курортно-туристическите райони, което я прави много силно субективна, а така също липсата на каквито и да било конкретни практически изводи за състоянието и бъдещото развитие на туризма в тези райони, за тяхното по-добро усвояване и използване.

В заключение считам, че от страна на докторанта е положен значителен труд и усилия и са постигнати определени резултати. Гл.ас. Мария Грозева е показала, че познава теорията и методологията на туристическите изследвания. Дисертацията „Недвижимото културно-историческо наследство на България като потенциал за развитие на туризма“ съдържа изследователски приноси със значима научна, методологична и практическа стойност и съответства напълно на изискванията за присъждане на научната и образователна степен „доктор“.

Всичко това ми дава основание да дам **положителна оценка на дисертационния труд и предлагам на уважаемото научно жури да гласува за получаването от страна на Мария Господинова Грозева на научно-образователната степен „доктор“.**

17.06.2014 г.

София

ЧЛЕН НА НАУЧНОТО ЖУРИ:

проф. д-р Мария Воденска